

Наталія КОЦЮРБА,

orcid.org/0000-0002-2090-9946

концертмейстер кафедри музичного мистецтва

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) kotsyurba@vnu.edu.ua

Борис КОЦЮРБА,

orcid.org/0000-0003-4210-0248

старший викладач циклової комісії народних інструментів

Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

(Луцьк, Україна) bkotsyurba@lpc.ukr.education

Ігор П'ЯВКА,

orcid.org/0000-0003-3011-6015

викладач першої категорії циклової комісії народних інструментів

Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

(Луцьк, Україна) ipyavka@lpc.ukr.education

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Музичне мистецтво дозволяє людині інтерпретувати світ через художні музичні образи. В процесі формування та розвитку музично-виконавського мислення здобувача освіти викладач повинен враховувати індивідуальні здібності, психофізичні особливості, особистісні риси студента, його досвід у сприйнятті дійсності в контексті інших аспектів культури, таких як знання, мова, духовно-естетичні складові тощо. Особливий характер музичного мислення проявляється через порівняння з образами, що виникають поза межами музичного мистецтва. Для такої роботи необхідні специфічні здібності, знання, навички та досвід, які формують індивідуальне музичне мислення. Серед психологічних чинників, які впливають на музичне мислення, можна виділити такі аспекти, як уява, асоціації, фантазія, емоційно-образна чутливість, емпатія та відчуття. Ці механізми є складовою частиною сприймання та дозволяють відображати окремі якості предметів і явищ через музику. Музичне мислення та музичний інтелект відображають певний рівень спеціалізованих знань, навичок і музичного досвіду у володінні мовою музики. Аналізуючи еволюцію музичного мистецтва важливо розуміти його нерозривні зв'язки з розвитком багатьох сучасних наукових галузей, таких як теорія інформації, символічна логіка, структурна лінгвістика та семіотика. Керуючись законами акустики, фізіології та психології, різноманітність музичної логіки народів різних національностей у певних історичних епохах можна пояснити відмінностями у суспільно-музичній практиці. Наприклад, у православних християн поширений хоровий спів, тоді як серед католиків великого значення набуває розвиток інструментальної та оркестрової музики. Тож актуальними є питання щодо розуміння процесів художньо-музичної творчості, практичного втілення завдань розвитку музичного мислення у майбутніх музикантів, оволодіння здобувачами освіти елементами виразної музичної мови та покращення навичок гри на інструменті.

Ключові слова: музично-виконавське мислення, музичне мистецтво, духовно-естетичні аспекти, психофізичні характеристики, художньо-музична творчість, виконавська діяльність.

Nataliia KOTSIURBA,
 orcid.org/0000-0002-2090-9946
 Concertmaster at the Department of Musical Art
 Lesya Ukrainka Volyn National University
 (Lutsk, Ukraine) kotsyurba@vnu.edu.ua

Borys KOTSIURBA,
 orcid.org/0000-0003-4210-0248
 Senior Lecturer at the Cycle Committee of Folk Instruments
 Communal Institution of Higher Education "Lutsk Pedagogical College" Volyn Regional Council
 (Lutsk, Ukraine) bkotsyurba@lpc.ukr.education

Igor PYAVKA,
 orcid.org/0000-0003-3011-6015
 Lecturer at the First Category of the Cycle Committee of Folk Instruments
 Communal Institution of Higher Education "Lutsk Pedagogical College" Volyn Regional Council
 (Lutsk, Ukraine) ipyavka@lpc.ukr.education

FORMATION AND DEVELOPMENT OF MUSICAL-PERFORMATIVE THINKING IN HIGHER ARTS EDUCATION STUDENTS

Musical art allows individuals to interpret the world through artistic musical images. In the process of forming and developing a student's musical-performative thinking, the professor must consider individual abilities, psychophysical characteristics, personal traits, and the student's experience in perceiving reality within the broader context of culture, including knowledge, language, and spiritual-aesthetic components. The distinctive nature of musical thinking is revealed through comparisons with images that arise outside the realm of musical art. This process requires specific abilities, knowledge, skills, and experience that shape individual musical thinking. Among the psychological mechanisms influencing musical thinking, aspects such as imagination, associations, fantasy, emotional-imagery sensitivity, empathy, and perception play a crucial role. These mechanisms form an essential part of perception, allowing individuals to reflect certain qualities of objects and phenomena through music. Musical thinking and musical intelligence reflect a specific level of specialized knowledge, skills, and musical experience in mastering the language of music. Analyzing the evolution of musical art, it is important to understand its inseparable connections with the development of various modern scientific fields, such as information theory, symbolic logic, structural linguistics, and semiotics. According to the laws of acoustics, physiology, and psychology, the diversity of musical logic among the peoples of different nationalities in specific historical epochs can be explained by variations in social-musical practices. For instance, in countries that follow Orthodox Christianity, choral singing is widespread, whereas in Catholic traditions, instrumental and orchestral music has gained significant importance. This raises questions about understanding the processes of artistic-musical creativity, the practical implementation of tasks related to the development of musical thinking in future musicians, the mastery of expressive musical language elements by students, and the improvement of instrumental performance skills.

Key words: musical-performative thinking, musical art, spiritual-aesthetic aspects, psychophysical characteristics, artistic-musical creativity, performing activity.

Постановка проблеми. Оскільки музичне мистецтво дозволяє людині духовно-практично сприймати світ через художні музичні образи, важливо розуміти механізми процесів художньо-музичної творчості та враховувати здібності, психофізичні характеристики і особистісні риси здобувача освіти, а також досвід пізнання дійсності у контексті інших елементів культури, таких як знання, мова, духовно-естетичні аспекти тощо. Особливий характер музичного мислення розкривається через порівняння з образами, які виникають за межами музичного мистецтва, такими як мовні, літературно-сценічні, візуально-живописні, скульптурно-об'ємні, архітектурні, танцювальні тощо. Така робота потребує специфічних

здібностей, знань, вмінь та досвіду, які формують унікальне музичне мислення.

Аналіз досліджень. На сьогодні дослідження музично-виконавської культури залишається менш розвиненою галуззю гуманітарних наукових досліджень порівняно з теоретичними та культурологічними аспектами композиторської та народної творчості. Одним з перших поняття «музичне мислення» у своїх дослідженнях виділив німецький філософ Й. Ф. Герберт (1776–1841 pp.). У «Zehrbuch zur Psychologie» («Психологічні нотатки») він розрізняє музичне мислення та слухові відчуття. Поняття «музична логіка» було введено одним із засновників сучасного музикознавства, німецьким теоретиком Гуго Ріманом.

Музично-виконавська термінологія частково зафіксована у тлумачних словниках музичних термінів, зокрема Ю. Юцевичем та іншими. Аспекти фахового мислення музиканта-виконавця, теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) у своїх роботах висвітлив М. Давидов.

Мета статті – визначення особливостей та основних компонентів формування та розвитку музично-виконавського мислення здобувача освіти.

Виклад основного матеріалу. Розвиток музично-виконавського мислення – це складний і постійний процес, який включає в себе різноманітні аспекти творчості та виконавства. Формування музичного мислення є динамічним процесом, який охоплює розуміння музичних концепцій, сприйняття музики та вираження емоцій через неї, вдосконалення виконавської майстерності. Цей процес розпочинається в дитинстві і триває протягом усього життя музиканта. Розвиток музичних здібностей є неможливим без вивчення нотного письма, навичок читання нот з аркуша, знання історії та теорії музики, розуміння стилів, жанрів, опанування різними техніками виконання та здатністю створювати інтерпретації музичних творів. Процес розвитку музично-виконавського мислення потребує регулярних практичних занять, впевненості у власних здібностях, прослуховування нових незнайомих творів із подальшим методико-теоретичним аналізом музичних структур, сприяє поповненню репертуару, розширенню світогляду та музичного сприйняття, допомагає зрозуміти і відтворити творчий задум композитора. Музичне мислення включає аналіз і синтез, порівняння і узагальнення. Сокальська В. Ф. зазначає, що «Аналіз і синтез дають можливість проникнути в суть твору, зрозуміти його зміст, оцінити ... можливості усіх засобів музичної виразності. Здатність до узагальнення ґрунтується на принципі системності знань. Прийом порівняння активує наявну систему асоціацій і як розумова операція несе в собі протиріччя між наявними знаннями і необхідними для вирішення поставлених завдань. Цей прийом є основним для придбання нових знань» (Сокальська, 2014).

Формування та розвиток музично-виконавського мислення є ключовими у підготовці музиканта. Основними складовими цих процесів є аналітичне мислення, образне мислення, емоційно-чуттєве мислення, технічне мислення, імпровізаційне мислення, комунікативне мислення, психологічна готовність тощо. За визначенням аналітичне мислення – це здатність людини розуміти суть ситуації, проблеми, задачі, що досягається двома шляхами:

1) розбиттям проблеми на складові частини та їх аналіз;

2) відстеження передумов – крок за кроком аналіз причин і наслідків (Конверський, 2008). Аналітичне музичне мислення є здатністю музиканта свідомо сприймати, аналізувати та осмислювати музичний матеріал. Здобувач освіти має визначити та охопити форму музичного твору, виявити музичні фрази, періоди, речення, головні тематичні елементи, співвідношення голосів, розвиток мелодичних ліній, тональні зв'язки, гармонічні функції, тобто провести структурний та гармонічний аналіз.

Особливого значення набуває метро-ритмічний аналіз даного музичного твору. Студент має усвідомлювати взаємодію метричної структури та агогіки із дотриманням ритмічних моделей, відтворенням синкопованого ритму, акцентів, тощо.

Невід'ємною частиною процесу формування та розвитку аналітичного музичного мислення є стильовий аналіз творів, що вивчаються та виконуються. Здобувач освіти має опанувати теоретичний матеріал для подальшого визначення характерних особливостей епохи, ознайомитись із біографією композитора, творчим доробком автора, особливостями його стилю. Окрім того, важливим є порівняння творів цього автора з іншими композиціями того ж історичного періоду.

Отже, формування аналітичного музичного мислення є складним процесом, розвиток відбувається завдяки постійній роботі з нотними текстами, регулярному слуховому та теоретичному аналізу музичних творів, порівнянню інтерпретацій різних виконавців тощо. Саме аналітичне мислення сприяє глибокому осмисленню музики, що допомагає виконавцю зрозуміти логіку розвитку музичного твору, завдяки осмисленому фразуванню інтерпретація стає природною та набуває особливої виразності, знання гармонії та структури допомагає уникати помилок та досягати точності у виконанні, логічний аналіз музичного твору полегшує процес засвоєння та запам'ятовування матеріалу.

Розвинуте образне музичне мислення дає можливість виконавцю створювати та інтерпретувати музичні образи. В процесі розучування та в подальшому виконанні музичного твору здобувач освіти має передати характер, емоційний зміст і художній сенс композиції згідно авторському тексту та баченню. Образне мислення формується на основі асоціацій, емоційного сприйняття та творчої уяви, допомагає музикантові не лише відтворювати нотний текст, а й наповнювати його життям, виразністю та індивідуальністю. Виконавець може уявляти картини, події, почуття або навіть конкретних персонажів, які втілюються в музиці. Створити певну атмосферу у цьому процесі допомагають динаміка, тембр, ритм і темп. Розвиток образного мислення відбувається через слуховий аналіз, знайомство з різними музичними стилями,

роботу над емоційною виразністю та поглиблене вивчення контексту твору. Це дозволяє виконавцю не тільки розуміти музику, а й передавати її зміст слухачам, зробити виконання більш переконливим та емоційним. «Важливу роль відіграють ескізне вивчення художнього матеріалу, написання анотацій до музичних творів, оцінювання та самооцінювання музичного виконання, творчі види виконавської діяльності. (Сливко, 2018)».

Емоційно-чуттєве музичне мислення – це здатність виконавця глибоко переживати та виражати емоційний зміст музичного твору. Цей вид мислення базується на емоційному сприйнятті музики, яке поєднується з особистими почуттями, життєвим досвідом і асоціаціями виконавця. Важливим аспектом є емоційна відкритість музиканта, його здатність співпереживати музиці та переносити ці відчуття на слухача. Здобувач освіти повинен не тільки технічно правильно відтворювати ноти, а й наповнювати їх змістом, тобто створити живий і виразний музичний образ. М. Давидов зазначає «емоційне мислення музиканта-виконавця – зрілість музичного мислення як основна мета виховання музиканта-виконавця і необхідна умова мистецької майстерності розглядається саме в аспекті специфіки виконавського мислення (Давидов, 2013: 96)». Розвиток емоційно-чуттєвого мислення відбувається завдяки прослуховуванню, аналізу музичних творів, знайомству з літературою, живописом і театром, що допомагає розширити емоційний спектр сприйняття. Музикант має глибоко розуміти музику та робити її виконання змістовним і зворушливим.

Технічне мислення музиканта є здатністю здобувача освіти усвідомлено керувати виконавськими навичками для точного та виразного втілення музичного образу. Воно охоплює аналіз і контроль рухів, координацію, моторну пам'ять, дихання (для вокалістів і виконавців на духових інструментах), володіння специфічними технічними прийомами гри на інструменті. Технічне мислення допомагає музикантові знаходити оптимальні способи виконання, раціонально розподіляти фізичні зусилля, уникати напруги та досягати бажаного звучання. Воно безпосередньо пов'язане з художнім задумом: технічні навички не існують самі по собі, а підпорядковані музичній виразності.

Регулярні вправи, усвідомлена робота над штрихами, динамікою, артикуляцією, аналіз власного виконання, вивчення методик викладання видатних музикантів позитивно впливають на розвиток технічного мислення здобувача освіти. Володіючи добре розвиненим технічним мисленням, виконавець може легко долати складності твору й зосереджуватися на його художньому втіленні.

Ритмічне мислення допомагає здобувачу освіти усвідомити, відчувати та точно відтворити ритмічну

структуру музичного твору, воно охоплює сприйняття метричної організації, акцентуації, синкоп, темпових змін і агогічних відхилень. Завдяки ритмічному мисленню виконавець зберігає стабільний темп, варіює ритмічні нюанси, створює природну пульсацію музики. Воно особливо важливе для ансамблевого музикування, оскільки забезпечує точну координацію з іншими виконавцями. Вдосконалення ритмічного мислення відбувається через слухові й технічні вправи, практику роботи з метрономом, ритмічними малюнками, зміною темпів, кропіткому аналізу ритмічної організації музичного твору. Дотримання цих складових сприяє свободі у виконанні композиції та виразності музичного звучання.

Імпровізаційне мислення ґрунтується на глибокому розумінні музичної структури, гармонії, стилю та художнього задуму твору. Розвинене імпровізаційне мислення допомагає виконавцеві адаптуватися до концертних умов, варіювати динаміку, темп, артикуляцію, а також виразно інтерпретувати музику відповідно до моменту, воно є ключовим для джазових і народних музикантів. Цей вид мислення формується через аналіз музичних стилів, експерименти з варіаціями, активне слухання імпровізаційних творів та практику вільного музичного висловлювання.

Створення єдиного музичного простору неможливо без взаємодії з іншими виконавцями, диригентом і слухачами. Поняття «комунікативне мислення» охоплює розуміння ролі кожного голосу в ансамблі чи оркестрі, відчуття балансу, гнучкість у реагуванні на музичні зміни, вміння передавати емоційний зміст твору аудиторії, воно допомагає музикантові злагоджено працювати в колективі, відчувати динаміку взаємодії та підтримувати єдність інтерпретації, сприяє встановленню емоційного зв'язку з публікою. Формування та розвиток комунікативного мислення відбувається через ансамблеве музикування, уважне слухання партнерів, аналіз концертних виступів. Завдяки йому музикант стає не просто виконавцем, а й співтворцем живого мистецтва, здатним до глибокого музичного діалогу.

Концертно-виконавська діяльність нерозривно пов'язана із психологічною зрілістю, готовністю музиканта до виступів. Здобувач освіти має навчитись зберігати емоційну стійкість, концентрацію, впевненість під час виконання, особливо в концертних умовах, опанувати сценічне хвилювання, швидко адаптуватися до непередбачених ситуацій, підтримувати внутрішню мотивацію та зосередженість на музичному змісті. Розвинена психологічна готовність допомагає здобувачу освіти ефективно реалізовувати свої виконавські навички без страху сцени та внутрішніх бар'єрів. Важливими складовими є самоконтроль, позитивне мислення, здатність до імпровізації у складних моментах та

стійкість до критики. Формується вона через регулярні виступи, техніки релаксації, візуалізацію успішного виконання, а також роботу над само впевненістю.

Висновки. Процес формування музично-виконавського мислення здобувача освіти є важливим видом творчої психологічної діяльності людини, яка впливає на внутрішні якості музичного пере-

живання. Необхідними складовими такого процесу є дослідження різноманітних музичних стилів та жанрів, практична діяльність, взаємодія з іншими виконавцями, викладачами гри на інструментах, теоретиками та музикознавцями. Розвиток музично-виконавського мислення є невід'ємною частиною професійного росту будь-якого музиканта і може тривати протягом всього його життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сокальська В. Ф. Музичне мислення як одна з компетенцій професійної компетентності майбутнього вчителя музики. *Сучасна наука в мережі Internet*: веб-сайт. URL: <https://int-konf.org/2014/suchasna-nauka-v-merezhi-internet-27-02-1-03-2014-r/731-sokalska-v-f-muzichne-mislennya-yak-odna-z-kompetentsij-profesijnoi-kompetentnosti-majbutnogo-vchitelya-muziki> (дата звернення: 10.02.2025).
2. Конверський А. Є. Логіка (традиційна та сучасна): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
3. Сливко С. Методична модель розвитку музично-слухової уваги студентів мистецьких спеціальностей. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 60-66.
4. Давидов М. Аспекти фахового мислення музиканта-виконавця. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. № 7. С. 93-118.
5. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста). Київ: Музична Україна, 2004. 290 с.
6. Спіліоті О. В. Формування музично-інтонаційного мислення майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Ніжин, 2012. 20 с.
7. Згурська Н. Особливості формування музичного мислення майбутніх учителів у класі фортепіано. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. № 26. С. 69-74.
8. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
9. Тимофєєва К. В. Порівняльний аналіз як метод інтерпретології (на прикладі фортепіанного виконавства): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознав.: 17.00.03 / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2009. 18 с.
10. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів /Л. М. Масол, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.

REFERENCES

1. Sokalska V. F. (2014). Muzychne myslennia yak odna z kompetentsii profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky [Musical thinking as one of the competencies of the professional competence of the future music teacher]. *Suchasna nauka v merezhi Internet*. URL: <https://int-konf.org/2014/suchasna-nauka-v-merezhi-internet-27-02-1-03-2014-r/731-sokalska-v-f-muzichne-mislennya-yak-odna-z-kompetentsij-profesijnoi-kompetentnosti-majbutnogo-vchitelya-muziki> (Last accessed: 10.02.2025) [in Ukrainian]
2. Konverskyi A. Ye. (2008). Lohika (tradytiina ta suchasna) [Logic (traditional and modern)]. *Pidruchnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv*. Kyiv: Tsent uchbovoi literatury. Kyiv. 536. [in Ukrainian]
3. Slyvko, S. (2018). Metodychna model rozvytku muzychno-slukhovoї uvahy studentiv mystetskykh spetsialnostei. [Methodical model of development of musical and auditory attention of students of art majors.]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Ser. Psykholoho-pedahohichni nauky*. 1. 60-66. [in Ukrainian]
4. Davydov M. (2013). Aspekty fakhovoho myslennia muzykanta-vykonavtsia [Aspects of professional thinking of a musician-performer]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 7. 93-118 [in Ukrainian]
5. Davydov M. (2004). Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti baiianista (akordeonista) [Theoretical foundations of the formation of performance skills of a accordionist (accordionist)]. *Muzychna Ukraina*. Kyiv. 290. [in Ukrainian]
6. Spilioti O. V. (2012). Formuvannia muzychno-intonatsiinoho myslennia maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of musical intonation thinking of future music teachers in the vocational training]. Extended abstract of candidate's thesis. Nizhyn: NSPU. [in Ukrainian]
7. Zghurska N. (2019). Osoblyvosti formuvannia muzychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv u klasi fortepiano [Features of forming of musical thinking of upcoming music teachers in piano training class]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Kyiv . 26, 69-74. [in Ukrainian]
8. Rostovskyi O. Ya. (2011) Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and methodology of music education class]. *Navch.-metod. posibn. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan*. 640. [in Ukrainian]
9. Tymofeieva K. V. (2009) Porivnialnyi analiz yak metod interpretolohii (na prykladi fortepiannoho vykonavstva) [Comparative analysis as interpretation method (for example of piano performance)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv: Kotljarevs'kyj Arts Institute. 18. [in Ukrainian]
10. Masol L. M., Belkina E. V., Kalinichenko O. V., Rudenko I. V. (2006). Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli: posibnyk dlia vchyteliv [Methods of teaching art in elementary school: a guide for teachers]. Kharkiv: Vesta: Vydavnytstvo «Ranok». 256. [in Ukrainian]